

УДК 711.25

Русанова І.В.

ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ МЕРЕЖІ СІЛЬСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ У ПРИМІСЬКИХ ЗОНАХ

Розглянуто особливості відносин міста-центра і населених пунктів у приміській зоні та їх вплив на територіальну організацію сільської поселенської мережі.

Зростаюча увага до сільських поселень обумовлена державною регіональною політикою, що передбачає дотримання необхідних соціальних стандартів для громадян незалежно від місця їх проживання; реформуванням агропромислового комплексу – одного із пріоритетних напрямів економічної сфери; прийняттям нормативно-законодавчої бази врегулювання земельних відносин на селі; розробленням адміністративно-територіального устрою (АТУ) країни, в якій розглядаються системи розселення різного ієрархічного рівня. [1]

На низовій ланці АТУ – мережі сільських поселень налічується по Україні понад 27 тис. сіл та близько 900 селищ міського типу. Для них характерна надмірна роздрібленість і розпорошення населення, що разом з нерозвинутою структурою обслуговування і виробництва унеможливорює ефективну організацію умов проживання, що призводить до скорочення чисельності сільського населення. За період між двома останніми переписами населення кількість сільських мешканців зменшилась на 1,2 млн. чол. [2]

На загальному тлі сільського розселення необхідно виділити мережу сільських поселень приміської зони, яку можна розглядати як адміністративно-територіальну одиницю навколо найзначніших міст України, яка потребує деталізації схем районного планування областей, розроблених УДНДПП «Діпромісто» (м.Київ).

Особливістю мережі сільських поселень приміської зони є тісний зв'язок з містом-центром в економічній і соціальній сферах, транспортному обслуговуванні. Територіальна організація приміської зони і центру хоч і не являє собою єдиного цілісного утворення, але тісно пов'язана колом спільних інтересів. Перш за все це стосується розподілу функцій, яке шукає місто поза його межами – це винесення промислово-виробничих підприємств, організація місць рекреації і відпочинку, пошук територіальних резервів для будівництва житла, комунально-складських підприємств, сміттєзвалищ, вузлів зовнішнього транспорту тощо.

Останнім часом місто розповсюджує своє експансію на земельні ресурси прилеглої території, попит на які зростає в геометричній прогресії. На це є

ряд вагомих причин : в десятки разів нижча вартість на земельні ділянки, покращена останніми роками транспортна інфраструктура і відповідно часова доступність, дефіцит ділянок під будівництво у центральному місті, сприятливі екологічні умови та ін. Це зумовлює ріст населення у приміських селах, що спричиняє ріст об'єктів соціальної сфери, передусім – житла.

Приміські села також використовують переваги доступності до міста, які дають можливість користування міськими об'єктами культури, освіти, обслуговування, розширення ринку збуту сільськогосподарської продукції. Ці відносини формують зону спільних інтересів міста і територіальних громад приміських населених пунктів, які зацікавлені у ефективному використанні простору міст і прилеглих територій, розвитку транспортної і інженерної інфраструктури, екологічної безпеки, інвестиційної привабливості територій.

Перед центром і містом, об'єднаних просторовими і функціональними зв'язками в єдиному цілісному організмі – міській агломерації (приміській зоні), стоять ряд актуальних проблем і завдань, загальна мета яких – забезпечення належного рівня життєдіяльності населення.

Відносини міста і прилеглого району регламентуються територіальним плануванням, яке полягає у визначенні меж агломерації, її структури – із взаємопов'язаними елементами – мережею населених пунктів, транспортною інфраструктурою, лісовими і сільськогосподарськими угіддями, ворибничими зонами тощо. Методика планування міської агломерації протягом багатьох років проявлялася у взаємопов'язаному проектуванні найзначніших міст і їх приміських зон. [3]

Однак в сучасних умовах ускладнення соціально-економічних і правових відносин між містом і селом виникає необхідність територіальної організації сільських поселень – найбільш численного типу населених пунктів, адекватної цим відносинам і вимогам.

Упорядкування територіальної організації приміської зони має за мету ефективне управління агломераційними процесами в поліпшенні соціальних стандартів, які лежать в площині упорядкування розселення, раціонального розподілу виробничих, культурно-побутових та інших функцій в приміській зоні.

Мережа сільських поселень в приміській зоні має загальні закономірності просторової організації і разом з тим – суттєві регіональні відмінності, що їх продиктовано характером міської агломерації, формами розселення, величиною поселень та ін. Тому дослідження автора базуються на прикладі Львівської приміської зони.

Приміська зона Львова виділена в 30 км доступності від центру і складається з територій різного функціонального призначення, куди входять :

- територія міста з розрахунком резервних територій;
- лісові масиви, віднесені відповідною постановою до лісів зеленого поясу;
- населені пункти, зв'язані з Львовом розташованою в них промисловістю, трудовими зв'язками, а також систематичним культурно-побутовим та комунально-складським обслуговуванням;
- території, найбільш сприятливі для організації зон масового відпочинку міського населення, курортних комплексів, а також ділянки, що по ландшафтною характеристикою являються зонами з особливим охоронним режимом;
- території сільськогосподарського господарства в межах адміністративних районів, що входять в зону забезпечення міського населення продуктами.

До складу Львівської агломерації входять частини п'яти адміністративних районів – Пустомитівського, Жовківського, Кам'яно-Бузького, Яворівського і Городоцького. Крім того виділено три населених пункти – супутники Львова, які підпорядковані Львівській міській Раді. (Львівський район). На цій території налічується понад 80 населених пунктів, майже половина з яких з населенням менше 1000 мешканців. Такі села розташовані переважно поза зоною впливу основних зовнішніх магістралей і залізниць, в них спостерігається найбільший відтік населення.

Загалом в приміській зоні згідно перепису населення 2010 року проживає близько 260 тис. осіб, густота населення коливається від 100 і менше до більше 1000 мешканців на 1 км². Демографічна ситуація в мережі сільських поселень відображена в табл.1

Структура зайнятості населення визначається економічним становищем районів і насамперед підприємствами виробничої сфери.

Останнім часом спостерігається зменшення частки населення, зайнятого у промисловості, яка представлена в основному підприємствами з видобутку сировини, будівельних матеріалів, переробки сільгосппродукції.

Таблиця 1

Характеристика демографічної ситуації у поселеннях приміської зони м.Львова

Показник	Райони					
	Пустоми тівський	Жовків ський	Кам'яно- Бузький	Яворів ський	Городо цький	Львівсь кий
Кількість населених пунктів	44	12	6	6	9	3
В т.ч. мають статус міста	2	3	-	-	2	3

З населення більше 1000 мешканців	24	8	6	3	6	3
З від'ємним сальдо приросту населення	15	4	-	3	4	1

Натомість зростає кількість зайнятих у сільськогосподарському секторі, лісовому та рибному господарстві. Значна частка населення (17%) працює на підприємствах Львова. Неповна зайнятість населення сільських поселень призводить до високого відсотка безробітних, який за статистичними даними досягає 13%.

В невиробничій сфері – у підприємствах і закладах, що надають населенню різного роду послуги, зайнято 47% населення. Ця сфера діяльності прив'язана до міських поселень і крупних селищ. Структура зайнятості населення приміської зони представлена в табл.2.

Таким чином, спираючись на характеристику демографічної ситуації, існуючий соціально-економічний потенціал сільських поселень разом із природними ресурсами можна спрогнозувати тенденції і перспективи їх розвитку в упорядкуванні територіальної організації.

Територіальна організація приміської зони визначена відкорегованим генеральним планом м.Львова, де виділено дві зони :

Таблиця 2

Характеристика зайнятості населення у поселеннях приміської зони
м.Львова

<u>1.Виробнича сфера, в тому числі:</u>		52,8
1.1	Підприємства і організації м.Львова	9,0
1.2	Сільське, лісове та рибне господарство	20,0
1.3	Промисловість	12,5
1.4	Будівництво	3,3
1.5	Транспорт та зв'язок	8,0
<u>2.Невиробнича сфера, в тому числі</u>		47,2
2.1	Оптова і роздрібна торгівля, готелі	12,5
2.2	Охорона здоров'я, курортне господарство, спорт, соціальне забезпечення	11,3
2.3	Освіта	13,9
2.4	Операції з нерухомістю	6,5
2.5	Інше	3,0
<u>Разом</u>		100,0

- зона формування містобудівної системи «Великий Львів» в межах територій на відстані 2-3 км від кільцевої дороги або I-го поясу міської

агломерації;

- зона приміського розселення в межах радіусу 30 км.

Приміські поселення I-го поясу з найбільшою концентрацією і приростом населення розглядаються як резервні території для функціональної діяльності міста. Це насамперед будівництво житла, яке передбачається розмістити на

17 тис.га для 50 тис. міського населення. Крім того, на базі лісів Винниківського і Брюховецького лісництв передбачається формування зон короткочасного відпочинку і подальший розвиток лікувально-оздоровчої бази.

Населені пункти поза межами «Великого Львова», у яких відсутні безпосередні зв'язки з центром, утворюють урбанізовані осередки довкола більших поселень з формуванням спільної системи соціального та інженерно-транспортного забезпечення.

Такі об'єднання можуть розглядатися як елементи низової ланки сільського розселення в територіальній організації області-району-приміської зони. Створення груп поселень як просторової основи їх функціонування і розвитку забезпечує :

- ефективне функціональне зонування територій та визначення пріоритетних і допустимих видів використання земель;
- поєднання зусиль і можливостей сільських громад для раціонального функціонування об'єктів соціальної сфери (шкіл, дитячих установ, закладів культури і обслуговування);
- розроблення генеральних планів окремих поселень і їх груп із визначенням термінів їх дії і механізмів реалізації;
- обґрунтування зміни меж населених пунктів, черговості і пріоритетності забудови.

На основі аналізу генерального плану Львова і окремих сіл приміської зони були зроблені пропозиції щодо формування груп поселень, виявлені різні форми розселення і їх планувальна структура. За критерії угруповання поселень приймається їх територіальна близькість, спільна транспортна інфраструктура, необхідний людський потенціал для раціональної діяльності підприємств виробничої і невиробничої сфери, враховувались зони впливу установ і закладів обслуговування.

Планувальна структура сільського розселення Львівщини, і зокрема його приміської зони складалась під впливом історичних поселень, час заснування яких датується XIV-XV ст. Вони формувались вздовж транспортних шляхів, зливаючись між собою і утворюючи суцільні смуги розселення. Тому для значної зони приміської зони характерні лінійні форми розселення переважно вздовж магістралей і залісниць.

Рис.1 Територіальне утворення сільських поселень у приміській зоні Львова

1-группе; 2-лінійне; 3-автономне

Групові форми розселення формуються коло міських поселень і селищ міського типу, які притягують до зони свого впливу невеликі села, утворюючи розлогі планувальні структури.

Поза межами групових утворень залишається низка невеликих сіл, розташованих на віддалі від основних комунікацій. Їх можна віднести до автономної групи розселення з низьким рівнем культурно-побутового обслуговування.

В поселеннях I-го поясу Львівської агломерації спостерігається значний зріст населення, особливо вздовж кільцевої магістралі. Такі поселення в значній мірі орієнтовані на центр і розглядаються як зони позаміського розселення. Територіальна організація груп поселень приміської зони показана на рис.1.

Таким чином планувальні заходи щодо угруповань поселень сприяють удосконаленню територіальної організації сільської поселенської мережі і дозволяють віднайти нові підходи до розроблення генеральних планів сіл в контексті планувальної структури приміської зони.

Список використаних джерел

1. Концепція удосконалення системи адміністративно-територіального устрою України; Матеріали Міжвідомчої Ради з підготовки проекту Закону України «Про адміністративно-територіальний устрій України», 2002.-8с.
2. Т.Криштоп Удосконалення територіальної організації мережі сільських поселень. Досвід та перспективи розвитку міст України : Зб.наук.праць.-Вип.5-К.: Ін-т «Діпромісто», 2003- с.65-71.
3. Ю.Білоконь Новий підхід до планування Харківської міської агломерації. Досвід та перспективи розвитку міст України : Зб.наук.праць.-Вип.5 - К. : Ін-т «Діпромісто», 2003- с.5-14.

Аннотация

Рассмотрены особенности отношений города-центра и населенных пунктов в пригородной зоне и их влияние на территориальную организацию сельской сети расселения.

Annotation

The features of relations of city-center and settlements in a suburban area and their influence are considered on territorial organization of rural settler network.